

3. Данилов М. А. Структурно-системные исследования педагогических явлений и процессов / М. А. Данилов, В. Н. Малинин // Советская педагогика. – 1971. – № 1. – С. 73–95.
4. Загвязинский В. И. Теория обучения : современная интерпретация : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. – М. : Академия, 2001. – 192 с.
5. Лернер И. Я. Система дидактических знаний и ее значение для построения учебно-воспитательного процесса // Современная дидактика: теория – практике / [под ред. И. Я. Лернера, И. К. Журавлева]. – М. : ИТП и МИО РАО, 1994. – С. 11–44.
6. Лингарт, Й. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт. – М. : Просвещение, 1970. – 686 с.
7. Мартинова Р. Ю. Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов : [монографія] / Раїса Юрївна Мартинова. – К. : Вища школа, 2004. – 454 с. : іл.

УДК 808.3:378.14

О. А. Лисенко,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

МОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВІДПОВІДНО ДО БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Стаття присвячена актуальному на сьогодні питанню мовної підготовки студентів юридичних спеціальностей на засадах кредитно-модульної системи Болонського процесу освіти. Зазначено, що пріоритетним завданням вищої школи в Україні є підготовка компетентного спеціаліста – особистості, яка має високий рівень комунікативної компетенції. Досліджено завдання, методи і форми навчальної дисципліни «Українська мова (за правознавчим спрямуванням)». Окреслено шляхи формування мовної компетенції майбутніх юристів. Запропоновано ряд вправ для удосконалення мовної культури студентів з урахуванням правової специфіки.

Ключові слова: мовна підготовка, мовна компетенція, Болонський процес освіти, українська мова за правознавчим спрямуванням, культура мовлення, мовні засоби, юридична термінологія, юридичні документи, реквізити документів, професійне сп

LANGUAGE TRAINING LAW STUDENTS IN ACCORDANCE WITH THE BOLOGNA SYSTEM OF EDUCATION

The article is devoted relevant to the issue of language training law students on the basis of credit-module system of education the Bologna process. Indicated that a priority of higher education in Ukraine is preparing a knowledgeable -obystosti which has a high level of communicative competence, which is the basis for the formation of all other individual and professional competencies in particular. Researched objectives, methods and forms of the course «Ukrainian language (jurisprudential direction). Outlined ways of forming language competence of future lawyers. A series of exercises to improve students' language culture considering the legal circumstances. Effective is a combination of exercise as reproductive character, performing the function of a trial, and creative, promoting active self-help terminological vocabulary according to professional situation.

Emphasized the importance of gaining skills Writing of various types, including businesses. The student should well know all the details of the document and be able to execute them correctly and place. This should be based on the general provisions of the State unified documentation.

It is concluded that the problems of language training future lawyers is extremely important because search of perfect linguistic form to implement legal content is relevant scientific challenge for experts in the field of lawmaking, because the quality of the formulation of legal rules on the quality of the legislative text, its compliance with basic linguistic criteria depends on the accuracy of interpretation and understanding of the law, justice and unambiguous legal and regulatory decisions.

Keywords: language training, language competence, Bologna education Ukrainian language jurisprudential orientation, speech culture, linguistic resources, legal terminology, legal documents, information documents, professional communication.

ЯЗЫКОВАЯ ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ ЮРИДИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В СООТВЕТСТВИИ С БОЛОНСКОЙ СИСТЕМОЙ ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена актуальному на сегодня вопросу языковой подготовки студентов юридических специальностей на основе кредитно-модульной системы Болонского процесса образования. Отмечено, что приоритетной задачей высшей школы в Украине является подготовка компетентного специалиста – личности, которая имеет высокий уровень коммуникативной компетенции. Исследованы задачи, методы и формы учебной дисциплины « Украинский язык (по правоведческому направлению). Определены пути формирования языковой компетенции будущих юристов. Предложен ряд упражнений для совершенствования языковой культуры студентов с учетом правовой специфики.

Ключевые слова: языковая подготовка, языковая компетенция, Болонский процесс образования, украинский язык по правоведческому направлению, культура речи, языковые средства, юридическая терминология, юридические документы, реквизиты документов, профессиональное общение.

Сучасне українське суспільство, яке намагається побудувати розвинену правову державу, потребує підготовки кваліфікованих правознавців, які будуть досконало, на високому науковому та професійному рівні володіти державною мовою. Сучасний юрист мусить володіти як писемним, так і усним діловим мовленням, мати високу культуру мовлення, знати мовні норми, лексичне багатство та стилістичну різноманітність сучасної української літературної мови, вміти кваліфіковано й грамотно укладати документи. Багато залежить від самої особистості, її розвитку, ерудованості, комунікабельності, норм поведінки тощо. Тому метою нашої статті буде з'ясування особливостей мовної підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах.

Теоретичною основою дослідження стали провідні ідеї дидактів і методистів щодо комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови (М. Вашуленко, І. П. Гудзик, О. Дудников, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, Н. Пашківська, М. Пентиліок, К. Плиско, М. Скаткін, Л. Скуратівський, А. Супрун, Л. Федоренко, О. Хорошковська, Г. Шелехова та ін.) та праці в галузі функціональної практичної стилістики (А. Коваль, М. Кожина, Л. Мацько, М. Стельмахович, М. Пентиліок та ін.), дидактичні положення щодо організації навчального процесу у вищій школі (А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Вергасов, І. Дроздова та ін.).

В умовах орієнтації вищої освіти на всебічний і гармонійний розвиток особистості, посилення зв'язку змісту навчання з обраною професією особливого значення для формування мовної й мовленнєвої компетенції студентів набуває вдосконалення змісту вищої освіти [2, с. 1].

Відповідно до Закону «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Державного стандарту вищої освіти, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЄР) пріоритетним завданням вищої школи в Україні є підготовка компетентного спеціаліста – особистості, яка має високий рівень комунікативної компетенції, що є основою формування всіх інших компетенцій індивідууму й професійної зокрема. Багатогранність і багатовекторність поняття мовної освіти обумовлює виділення двох провідних напрямів, що визначають вивчення української та іноземних мов. Процес мовної підготовки фахівців у немовних вищих навчальних закладах передбачає засвоєння фахової лексики й термінології, що здійснюється, насамперед, на заняттях з вивчення мов за професійним спрямуванням – української та іноземної (англійської) [1, с. 2].

Професійна підготовка правознавця згідно з Болонською системою навчання передбачає опанування комплексу різних дисциплін, зокрема української мови (за правознавчим спрямуванням). Вивчення дисципліни здійснюється протягом двох семестрів на засадах кредитно-модульної системи й забезпечується читанням лекцій, проведенням практичних занять, консультацій, самостійною роботою студентів, виконанням модульних контрольних робіт, складання заліку та екзамену.

Однією з найважливіших якостей мовної компетенції особистості, якою вона оволодіває як у процесі природної комунікації, так і спеціально організованого навчання, є комунікативна компетенція [3, с. 1]. Тому метою навчальної дисципліни є формування мовної компетентності майбутніх юристів, що сприяє розвитку креативних здібностей студентів та спонукає до самореалізації, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця, вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою усного та писемного фахового спілкування, сприйняття й відтворення фахових текстів, засвоєння лексики та термінології юридичного фаху, вибір комунікативно виправданих мовних засобів.

Слід підкреслити, що фахова мова правника ґрунтується на законах української мови, на її лексичних, морфологічних та синтаксичних нормах. Мовні засоби, що використовуються в професійному мовленні, досить різноманітні, тому потрібно дотримуватись певних вимог щодо їх використання в різних ситуаціях правової діяльності.

Правознавцю необхідно серйозно ставитися до вивчення мови, оскільки в ній знаходить відбиття національний спосіб мислення кожного народу. Потрібно постійно збагачувати й поглиблювати свої знання мови народу, інтереси якого покликані захищати юрист. Умовою успішної мовної підготовки студентів є опрацювання навчальних посібників, монографій, конспектів лекцій, правопису української мови, різних типів словників, довідкової літератури та іншої наукової й навчально-методичної літератури.

Творча активність правового мислення юристів полягає у створенні особливої мови як знакової системи, яка служить засобом вираження правових понять, професійного спілкування, передачі професійного знання [4, с. 18]. Слід відзначити, що мова є тим першоелементом, за допомогою якого виробляється право як система загальнообов'язкових соціальних норм. Саме в мовних знаках і конструкціях репрезентуються правові поняття й категорії, правові норми й приписи. Тому треба навчити студентів подавати характеристику мовних засобів законодавчих актів, виділяти специфічні ознаки законодавчого тексту на лексичному, семантичному, граматичному та стилістичному рівнях.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає, що студенти повинні:

- ґрунтовно засвоїти норми сучасної української літературної мови й практично оволодіти ними;
- правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності;
- сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового та наукового стилів;
- створювати наукові тексти юридичного спрямування, складати план, конспект, писати реферати тощо, вести необхідні нотатки, готувати виписки відповідно до поставленої мети;
- укладати різні типи документів, правильно добирати мовні засоби, що репрезентують їх специфіку;
- послуговуватись лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури.

Передусім, слід відзначити активний і гнучкий характер модульного навчання, який сприяв організації свідомо-практичної мовленнєвої діяльності студентів, а з-поміж основних видів навчальної діяльності надав перевагу самостійній і навчально-дослідницькій. Дієвим виявився принцип інтегрування навчального матеріалу за змістовими модулями, внаслідок чого в межах кожного модуля було визначено найдоцільніші види і форми навчання. Доцільним є також застосування вправ порівняльно-зіставного типу, що допомагають студентам відчутти специфіку наукових понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим.

Працюючи над збагаченням лексичного запасу студентів юридичних спеціальностей професійною термінологією, необхідно звертати увагу на особливості вимови та правопису юридичних термінів; їх походження та значення; структурні особливості; доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях; вживання термінів-синонімів (дублетів – власне українського слова та інтернаціоналізма) у фахових текстах; особливості перекладу стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників та ін. Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, зорієнтує на вживання нормативних форм термінолексем та фахових фразеологічних терміносполучень.

Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлювальну функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до професійної ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання наступних: 1) дати тлумачення фаховим термінам; 2) дібрати терміни до запропонованих визначень; 3) скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника; 4) дібрати українські відповідники до запозичених термінів; 5) визначити походження термінів.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад: 1) за допомогою фахових словників з'ясувати значення термінів, добрати приклади їх уживання в юридичних текстах; 2) за допомогою словника іншомовних слів визначити, з якої мови запозичено юридичний термін; 3) у законодавчих актах знайти кодифіковані терміни, подати їх дефініцію; 4) проаналізувати мовні засоби фахових документів; 5) скласти усне висловлювання правознавчого спрямування, використовуючи професійну термінологію; 6) відредагувати тексти юридичних документів.

Одним із необхідних компонентів мовної компетенції юриста є вміння й навички укладання документів різного типу, зокрема загальних та юридичних. Для цього необхідними є знання норм діловодства, володіння офіційно-діловим стилем та практичними навичками писемного спілкування.

Особливу увагу необхідно приділити укладанню юридичних документів, уміти правильно добирати мовні засоби відповідно до норм офіційно-ділового стилю, послуговуватися лексикографічними джерелами та іншою довідковою літературою.

Студентові треба знати, що оформлення документів передбачає застосування уніфікованих стандартних форм. Як правило, це бланки або зразки ділових паперів, в яких міститься не лише повторювана інформація, а й типові особливості конкретного виду документа, пов'язані як з розміщенням реквізитів документа, його форми, так і з самим змістом документа.

Для виконання поставлених завдань до кожного практичного заняття добираються різні усні та письмові завдання, виконання яких повинно закріпити на практиці засвоєні теоретичні знання і навіть доповнити їх. Закріплення матеріалу здійснюється через систему вправ та організацію самостійної роботи зі словниками та іншою довідковою літературою: відмінювання прізвищ, імен, по батькові, правопис іменників, числівників, прислівників, власних назв, редагування юридичних текстів. Особлива увага приділяється практичній роботі з юридичними термінами, наприклад: знайти дефініції термінів у законодавчих актах, з'ясувати значення юридичних термінів за словниками різних типів, визначити походження та способи творення термінів.

Під час вивчення курсу «Українська мова (за правознавчим спрямуванням)» програмою передбачається робота, сформована на підвищення культури мовлення. Студентам пропонується виконати творчі завдання на розвиток мовлення, наприклад: змоделювати комунікативні ситуації службового мовного етикету, підготувати публічний виступ на актуальну правову тематику, підібрати до запропонованих слів синоніми, пароніми, омоніми, увести їх до речень, знайти помилкове вживання слів, словосполучень у юридичних текстах.

Важливою є організація самостійної роботи студентів, яка спрямована на поглиблення й систематизацію знань, розширення ерудиції майбутніх юристів, формування в них навичок науково-дослідницької роботи.

З цією метою у своїй роботі студентам необхідно поєднувати закріплення теоретичного матеріалу, отриманого на лекціях, із засвоєнням матеріалу, що був опанований у процесі підготовки до практичних занять, його систематизації та застосування при аналізі конкретних мовних явищ.

У висновку слід зазначити, що проблеми мовної підготовки майбутніх юристів є надзвичайно важливими, оскільки пошук досконалої мовної форми для втілення правового змісту є актуальним науковим завданням для фахівців у галузі правотворчості, адже від якості формулювання правових норм, від якості всього законодавчого тексту, його відповідності основним мовним критеріям залежать правильність розуміння й тлумачення закону, однозначність і справедливість нормативно-правових рішень.

Література:

1. Ганніченко Т. А. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти: дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Ганніченко. – Херсон : Херсонський державний університет, 2009. – 262 с.
2. Дроздова І. П. Формування мовної компетенції у студентів технічних спеціальностей вищих навчальних закладів Східної України (на матеріалі курсу ділової української мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук / І. П. Дроздова. – Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2001. – 24 с.
3. Кучерява О. А. Формування дискурсивної компетентності студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. А. Кучерява. – Одеса : Південноукраїнський державний пед. університет імені К. Д. Ушинського, 2008. – 32 с.
4. Українська мова (за правознавчим спрямуванням): навч. посіб. / уклад.: О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, О. В. Прудникова, О. А. Шумейко. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2011. – 228 с.

УДК 811.61.2'243'26

Н. М. Мартинишин,

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», м. Львів

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ДІЄСЛОВАМИ РУХУ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті зосереджено увагу на фразеологізмах з дієсловами руху – навчальному матеріалі в курсі УМІ, завдяки якому можна на будь-якому етапі вивчення мови значно ефективніше працювати зі студентами-іноземцями, швидше очікувати досягнення ними бажаного комунікативного рівня, більш природно і невимушено (з прив'язкою до теми і ситуації) організувати навчальний процес, щоб студенти якнайшвидше подолали мовний бар'єр, були активними співрозмовниками, готовими до живого спілкування в чужомовному середовищі. Обґрунтовано важливість залучення фразеологізмів до навчального курсу УМІ з урахуванням основних функцій – інформативної, накопичувальної, комунікативної, культурознавчої, психологічної, – властивих стійким висловам. В статті зроблено акцент на тому, що фразеологізми з дієсловами руху і цілісно, і компонентно (з виокремленням дієслів руху) є дуже важливим навчальним матеріалом, на який слід зважати при виборі навчального забезпечення. В цьому дослідженні на прикладі трьох текстів (з дотекстовими та післятекстовими вправами) для початкового рівня навчання УМІ показано як можна ефективно працювати з фразеологізмами, використовуючи весь потенціал цих одиниць. Запропоновано розглянути систему занять з вивчення фразеологічного матеріалу для студентів-філологів.

Ключові слова: українська мова як іноземна, фразеологізми з дієсловами руху, стійкі вислови.

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH VERBS OF MOTION AS MATERIAL IN COURSE OF UKRAINIAN AS FOREIGN

In the article attention is concentrated on phraseological units with the verbs of motion – educational material in a course due to that it is possible on any stage of study of language considerably more effective to work with students-foreigners, quicker to expect an achievement by them desirable communicative level, more naturally and naturally (with attachment to the theme and situation) to organize an educational process, that students overcame a language barrier as quick as possible, were active interlocutors ready to live interaction in a foreign environment. Importance of bringing in of phraseological units is reasonable to the educational course taking into account basic functions – informing, story, communicative, psychological, – peculiar top roof expressions. In the article an accent is done on that phraseological units with the verbs of motion and integrally, and component (with the selection of verbs of motion) is very important educational material on that it follows to